

Ангел Георгиев, Кирил Динков

ЖЕКО ДИМИТРОВ

(БИОГРАФИЧЕН ОЧЕРК)

П I 2

П II 2

Р I 1 ~~1~~

В I 2

В II 2

София 1962

212

НЕЗАБРАВИМИЯТ ЖЕКО¹

На улица „Кирил и Методи“, близо до пресечката с „Веслец“, се намираше Домът на профсъюзите, или Синдикалният дом — както го наричахме в годините след Първата световна война. Широка порта въвеждаше в просторен двор. В дясната част на двора, под дъсчен навес, бе уредена лятна градина с маси и столове. Тук често се устройваха организационни и малки публични събрания на някои секции, даваха си срещи синдикалните дейци. Вляво се издигаше висока тухлена ограда, обрасла с бръшлян, а в дъното на двора се извисяваше голямата триетажна сграда на Синдикалния дом.

Тук за пръв път срещнах и опознах Жеко Димитров — един от стълбовете на на-

¹ Текстът от 1 до 17 стр. е спомен на Ангел Георгиев.

шето работническо движение, пръв помощник на Георги Димитров в синдикалната работа, участвувал заедно с него в ръководството на упорити стачни борби и възпитал поколение от синдикални дейци.

Но преди да разкажа за срещата, нека направим съвсем кратка разходка из дома.

На първия етаж се помещаваха Централният комитет на партията и Парламентарната група. Изолираният вход на етаж създаваше условия за по-спокойна работа на Дядо, на Коларов и на целия персонал на ЦК.

Партерът и вторият етаж приличаха на истински пчелен кошер, където шумът не стихваше до късно през нощта.

В няколко стаи на партера се помещаваха канцелариите на отделните профсъюзи, заедно със софийските им секции. Персоналът се състоеше от секретарите им и по някой деловодител на група съюзи. В една стая бяха настанени по 3—4 съюзни канцеларии.

Стените на три южни стаи бяха съборени, за да се открие широко помещение за работнически стол. Тук се поднасяше евтина и питателна храна.

На втория етаж стаите от северната страна също бяха съединени в неголям салон за синдикални събрания.

В южната страна на втория етаж се помещаваха канцелариите на Синдикалния комитет. В голямата ъглова стая работеше Жеко Димитров с една машинописка и един статистик; отгук се влизаше в стаята на секретаря на ОРСС Георги Димитров.

Познавах Жеко Димитров и по-рано, но се сблжих с него през пролетта на 1922 г., по време на голямата тютюнорботническа стачка.

Тогава Съюзът на тютюнорботниците организира и води стачна борба, която обхваща цялата страна и мобилизира много тютюнорботнически съюзи в чужбина. Исканията се предявиха направо на тютюневия картел от името на всички работници в страната. Господарите отказаха дори да преговарят. Първи обявиха стачка пловдивските тютюнорботници. След около седмица ги последваха хасковските тютюнорботници. После стачката се разшири в Асеновград, Куклен и Ихтиман; идваше ред на Дупница и Кюстендил.

Тогава бях секретар на софийската тютюнорботническа секция и често ми се налагаше да отивам при Жеко по съюзна работа. Той винаги ме срещаше със сърдечна усмивка, която придаваше особена красота на добродушното му и доверчиво, но изразително и умно лице.

Сърдечен, внимателен и мил той беше и при първата ни среща: горещо се здрависа с мен и ме покани да седна и го осведомя по работите ни.

— Аз също съм бил тютюнорботник — каза ми той — и много ме интересува как върви софийската секция.

А между впрочем секцията не вървеше добре години наред. Това бе принудило ръководителите от Синдикалния съюз да изберат за секретар комсомолец, който да създаде тясна връзка между Комсомола и тютюнорботниците, над 90 на сто от които бяха младежи и девойки. За такъв секретар бях избран аз. Комсомолът поемаше шефство над секцията и още в първите месеци се почувствуваха добрите резултати.

На първата си среща с Жеко Димитров аз му заявих, че ние — тютюнорботниците от София, сме готови да се присъединим към стачката, когато ни се даде знак.

В отговор на думите ми радостна усмивка разцъфтя по лицето на Жеко...

Току-що бяхме свършили разговора си, когато в стаята влезе Станке Димитров от Дупница (сега гр. Станке Димитров). Здрависаха се с присъщата на тогавашните партийни кадри сърдечност.

— Нося недобри вести от Кюстендил — започна Станке.

И с не много думи той обрисова пред Жеко точното състояние на нещата: вече предстояло на дупнишките и кюстендилските тютюноработници да се намесят в общата стачка, а местните синдикални дейци в Кюстендил бездействували. Оставени били анархистите безпрепятствено да играят своята дезорганизаторска роля и ако не се вземат незабавни мерки, участието на Кюстендил в стачката можело да се провали. . .

Жеко слушаше внимателно, само от време на време задаваше по някой въпрос, а когато Станке свърши, той запитва:

— Имаме ли във всички предприятия здрави партийни членове?

— Да. Навсякъде разполагаме с по няколко наши.

И Станке добави, че поискал от местния партийен комитет в Кюстендил да му дадат списък на партийните членове в тютюневите предприятия, като се информирал за всекиго поотделно.

— Добре, Станке — доволен, приключи разговора Жеко. — Довечера ще свикам Синдикалния комитет и ще разрешим въпроса. Ще направим всичко, което е нужно.

Още не свършил разговора със Станке Димитров, при Жеко влезе Асен Бояджиев. Тогава той беше секретар на Съюза на земеделските и горските работници, се-

кретар на Софийския местен синдикален комитет и същевременно деловодител на няколко съюза. Той поиска съвета на Жеко във връзка с проектираната акция за привличане на нови членове в неговия съюз и записване абонати на „Селски вестник“.

На края влезе Михаил Хлеббаров, който поговори с Жеко за положението сред дърводелските работници. Въпросите обаче бяха сложни и Жеко предложи да се насрочи съвместно заседание на Синдикалния комитет с централното настоятелство на Съюза. (Такива съвместни заседания се свикваха често: чрез тях Синдикалният комитет поддържаше пряка връзка с профсъюзите.)

В своята активна и многостранна дейност Жеко Димитров се опираше не само на колективното ръководство, но и на колективния ум на работническите маси: той ценеше мнението на всеки отделен работник.

— Ще водя и „Комуната“ с мене в Пловдив — каза веднъж Жеко, когато се готвеше да замине по повод стачката в Пловдивската захарна фабрика.

„Комуната“ беше работник и един от изтъкнатите синдикални дейци в Софийската захарна фабрика. Той не умееше да се аргументира, да обоснове своето стано-

вище по даден въпрос, но винаги най-добре и най-точно схващаше същината на въпроса и даваше най-правилно предложение за разрешаването му. Жеко го сравняваше с даровитите цигани музиканти, които безпогрешно изпълняват най-сложни мелодии без ноти — само по слух.

През зимата на 1922 г. тютюневият картел люто си отмъсти на стачкуващите работници. Само в София над 2500 души бяха изхвърлени на улицата...

И днес още виждам в паметта си тези работници с бледи и изпити лица, дошли при ръководството на секцията да изкажат своята мъка и да потърсят подкрепа. И винаги си спомням за Жеко: как страдаше той, когато му разказахме подробно за участието им и потърсихме неговото съдействие. И веднага той нареди да се свика профсъюзният актив на София заедно със секцията, за да се обсъдят начини за подпомагане на безработните.

Конференцията Жеко сам откри с кратко прочувствено слово. Тютюноработниците са в трагично положение: те гладуват, а гладът е най-лош съветник; от господарите и тяхната държава нищо не може и не бива да се очаква; ние трябва да протегнем ръка на стачниците — за това се и свиква настоящата конференция; нека

всеки да даде предложения за облекчаване участието на хилядите безработни тютюно-работници и тютюно-работнички...

И след словото на Жеко се заредиха предложения: за настаняване на част от безработните в други производства, за организиране помощна акция, за създаване на трапезария...

Конференцията и резултатите от нея облекчиха, макар и малко, участието на безработните. И това бе дело на колективните сили и ум. Нима можехме тя искрици на радост да пръснем ние сами — няколкото души неопитни членове на секционното ръководство?

Жеко Димитров се стремеше постоянно да развива политическа инициатива у всички работници. Решението на партийната ядка в предприятието трябва да бъде решение на всички работници — казваше Жеко. Всеки трябва да поеме своя дял от общата отговорност. При успех радостта да бъде обща, а при неуспех — никой никого да не вини.

... Веднъж работниците от пивоварната фабрика „Македония“ избрали своя комисия и чрез нея предявили на директора искане за увеличение на заплатите. Директорът отказал дори да разговаря с ко-

мисията. Това разгневило работниците и те обявили стихийна стачка, напуснали фабриката и се отправили към клуба на партията. Тук Жеко е на поста си. Той незабавно влиза във връзка по телефона с директора и го пита ще приеме ли посредничеството на Синдикалния комитет за уреждане на конфликта. Директорът дава съгласие да преговаря, но при условие, че работниците ще се върнат на работа.

На събранието на стачкуващите Жеко съобщава това и ги пита приемат ли ръководството на стачката да се поеме от Синдикалния съюз и, второ — готови ли са да се върнат на работа незабавно, както настоява директорът.

Най-будните стачници енергично се изказват, че приемат ръководството на Синдикалния съюз и че за това именно са дошли тук сами, без ничия покана; но те на никаква цена не ще се хванат в клопката на директора.

— Преобладава мнението, че не трябва да се върнете, докато не бъдат приети исканията — казва на края Жеко.

Събранието бурно акламира думите му.

— Няма да се върнем! — еква салонът.

— Няма ли да се върнете? — пита Жеко с повишен, но спокоен глас.

— Няма да се върнем — ехти отново салонът.

— Няма ли да се върнете? — пита Жеко за трети път и отново в салона прогърмява същият отговор.

Така стачната борба, прокламирана от самите работници, мина под водачеството на Синдикалния съюз и Жеко Димитров, а това тогава често водеше към победа.

Жеко Димитров не само се опираше на колектива, но беше и оперативен, сам поемаше и най-тежка лична отговорност, щом това се оказваше необходимо.

Една привечер през 1922 г. Стамат Георгиев — секретар на Келнеро-готварския съюз — влиза възбуден в стаята и прекъсва разговора на Жеко с пристигналите от провинцията синдикални дейци. Стамат съобщава, че и тази вечер трябва да продължи пасивният бойкот във Втора шуменска бирария в подкрепа на исканията на персонала при заведението; и че е необходимо всички дейци, дошли на разни заседания в клуба, да се разположат в бирарията, като заемат всички маси, но без да поръчват ядене и напитки.

Жеко прекъсва заседанието си и веднага нарежда да се съобщи за акцията по всички стаи. После подканя пристигналите от провинцията дейци:

— Хайде и ние да вървим. Ще заемем маса и там ще продължим разговора си..

Втора шуменска е една от най-реномираните столични бирарии. Всяка вечер се препълва от народ. Но тази вечер — втора по ред — изпълнилият я народ не консумира. Поръчват си всички по една лимонада или чаша вода и „пият“ с часове. Пригответената скара изстинала неизконсумирана...

Съдържателят, който губи чувствително от бойкота, е извикал полиция. Но властта е стъписана. Как може тя да задължи гражданите насила да консумират? Пък и сам съдържателят не настоява за действия: нали после скандалът ще се отрази зле върху реномето на заведението му?!

Полицейският началник и съдържателят остро спорят в кухнята и от време на време повишават глас: спорят за начина, по който полицията да разгони народа. — На края се чува гласът на съдържателя. Той вика по телефона:

— Ало, Келнеро-готварският съюз ли е? „Клиентите“ разбират, че собственикът е узрял за отстъпление, и си разменят тържествуващи погледи.

След малко пристига Стамат Георгиев. Разговорът му със съдържателя е кратък: исканията на персонала се приемат. И „гостите“ напускат заведението...

Като организатор и пропагандист Жеко Димитров беше един от най-добрите ученици на Георги Кирков—Майстора. Във всички школи и курсове, които партията и масовите организации уреждаха по това време, лекцията за пропагандата и агитацията, придружена с необходимите семинарни упражнения, биваше изнасяна от Антон Иванов или от Жеко Димитров.

Тогава трудът на организатора се поставяше по-високо от труда на всеки друг. Защото леярят работи с метал, скулпторът — с глина, композиторът — със звуци, художникът — с бои, а организаторът — с живи хора. В надгробното си слово за Кирков Васил Коларов изтъкна, че организацията на трудещата се маса и вдигането ѝ на борба против икономическото и политическото робство е най-великото творение на човешкия ум.

Един от майсторите на това творение е Жеко Димитров.

Днес, когато народът взе властта в свои ръце, вече е съвършено ясно какво носи и какво донесе организацията на трудещите се под ръководството на партията и нейната борба против буржоазията. Но през 1919—1920 г. никак не беше лесна задачата да разкриеш блестящите перс-

пективи за всеобщ честит живот и пътищата за отстраняване призрака на експлоатацията и войните, никак не беше лесно и да увлечеш трудещите се към борба и саможертва в името на тези велики цели.

Наистина огромно бе значението на организатора в работническото движение.

Затова именно беседите върху пропагандата и агитацията се слушаха от всички с най-голямо внимание.

Като увод в беседата си Жеко ще посочи значението на работническата организация и ролята ѝ на творец на новия живот. После образно, в перспектива, ще нарисова радостта, която ще настъпи за човечеството, когато организираната борба на работническата класа, подкрепена от всички трудещи се, разкъса веригите на икономическото и политическото робство. На края той ще подчертае историческата роля на съзнателния пролетарски борец и красотата на живота, посветен на тази борба.

Изводът от този увод на беседата е, че преди всичко трябва да обикнеш повече от собствения си живот хората с мазолестите ръце и да се чувствуваш виновен за тяхното нещастие, ако още не си се впрегнал да ги просвещаваш и организиращ за борба.

Но затова е необходимо да се учим непрекъснато, да усвояваме необходимите знания, с които да осветляваме пътя на борбата...

Беседите на Жеко Димитров слушаха и студенти, и работници, и учители — хора с образование и без образование, слушаха го с увлечение и се радваха на великата партия, която може да издигне чирачето от душното кафене до професор в академията на живота...

— За да пропагандираш идеите на социализма — изтъкваше друг път Жеко, — необходимо е сам ти добре да ги познаваш. Разбира се, поколенията, за които ние се борим, ще имат прекрасни условия да се учат. Но днес ние, жертвеното поколение, трябва да използваме всяка свободна минута за четене — в трамвая, в чакалните, преди заседанията и събранията...

Според Жеко пропагандистката дейност се разделя на три вида: единична, публична и печатна. И в трите случая трябва да проучиш основно обекта си. Ако е предприятие — условията в предприятието, живота на работниците, нуждите им и оттам да започнеш. Когато пишеш — добре е да проучиш и провериш това, за което ще пишеш; ако вмъкнеш нещо невярно, неискрено, ще изложиш не само себе си, но и вестника, и авторитета на партията

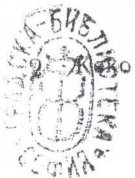
(Жеко често посочваше драстични примери за обратното от пресата на широките социалисти). А когато работиш непосредствено с някой работник, ще трябва да го опознаеш много добре, да изучиш всичките му склонности и да започнеш оттам, гдето най-силно го боли, иди пък от онова, което най-много го интересува.

— Ако пропадне първият опит за спечелване на някой работник — често казваше Жеко, — не търси вината в работника, а в себе си. Сложи на преценка това, което си извършил, и започни от друга насока.

И продължаваше. В единичната агитация пропагандистът трябва да бъде общителен, с честно и открито сърце. Ще се наложи да отидеш и в кръчмата, защото буржоазията е направила всичко възможно, за да натика работниците там, гдето чрез евтино развлечение убиват малкото си свободно време и замъгляват съзнанието си. „Не може да измъкнеш падналия от калта, без сам да се поизцапаш...“

Наистина трябва само да се съжалява, че не са стенографирани и запазени за поколенията тези беседи, които възпламеняваха душите и зовяха на борба.

Но Жеко Димитров не само даваше най-ценни напътствия на пропагандистите. Той

Жеко Димитров

17

7402/62

потвърждаваше думите си с личен пример.

За Жеко разказват вълнуващи случаи старите работници от Софийската захарна фабрика. Към тая фабрика Жеко — като синдикален деец, и Вълчо Иванов — като секретар на Ючбунарската партийна секция (в чийто район се намираше фабриката), отделяха специално внимание: често те отиваха сред работниците ей тъй, на разговор, на разходка или пък на „чашка“, освен за срещите им, заседанията и митингите.

— Жеко беше много отзивчив човек — разказва Ангел Младенов за някогашната си задружна работа с него. — Ние бяхме груби, невъзпитани, ругаехме, биехме се. Такива ни искаше буржоазията, такива тя бе ни възпитала. И все пак Жеко си налагаше да ни търпи, общуваше с нас и на края спечели сърцата ни. Това, което ние не можехме да наложим с крясъци и ругатни, Жеко го постигаше само с две думи. Беше си създал такъв неоспорим авторитет сред работниците, че всички безпрекословно приемахме съвета му.

Най-скъпи спомени за тоя обаятелен човек и пролетарски борец разказват и работниците от другите захарни фабрики в Пловдив, Русе, Каялий... А също работниците от тютюневите складове и фабрики, от

18

сладкарските работилници, от текстилните фабрики — отвсякъде и от всички производства в страната.

Жеко познаваше основно положението в Софийската захарна фабрика. Прегледал беше самото ѝ фирмено дело в Окръжния съд и знаеше какъв и чий капитал е вложен в нея. Особено подробно той бе проучил положението на работниците, знаеше точно и подробно колко пари получават и как те живеят. И бе в течение на всички злополуки във фабриката.

Затова именно, когато говореше на работническо събрание във фабриката, той всичко пречупваше през призмата на техния живот: често обясняваше, че същите тия чужденци капиталисти строят захарни фабрики и в собствените си страни, но там фабриките отговарят на изискванията на хигиената и здравеопазването, не са хралупи като тукашните. На тях българските управници са им предоставили условия да грабят като в колония.

— И нищо не значи за тях например зрението на работника Иван Ковачев? — вмъква внезапно в словото си Жеко един факт от тежкото фабрично ежедневие...

Иван Ковачев бе изгубил зрението си при една злополука — машините не бяха обезо-

пасени. Жертва на машините бе станала и една стара работничка. Жеко възпроизвежда образно нейното нещастие: трансмисионен каиш заплита косите ѝ... Изнасят трупа навън... И машините отново бръмчат, пляскат трансмисиите, тече човешка кръв... Алчният бог — капигалът, дѣбне нови жертви...

— Не — заключава Жеко, — животът под фабричния свод не ще бъде толкова тежък, когато работниците осъзнаят силата си и създадат своя здрава организация. Тогава те ще наложат на господарите да обезопасят машините, да спазват 8-часовия работен ден, да назначават и уволняват работниците само със съгласието на работническата комисия, да увеличат надниците. Нашата организирана сила ще осъществи и великия идеал на трудовия народ — социализма...

Работниците го слушат с необикновено възбуждане. И в гърдите им се ражда безпределна вяра в него — другаря и пратеника на партията.

Ораторското изкуство на старите тесняшки кадри има голям дял в успехите на българското работническо движение и във възпитанието на трудовите маси.

По примера на първите оратори в партията и особено по примера на Майстора

Жеко си служеше в публичните си речи с диалози, хумор и с най-различни ораторски похвати.

Дори и в обикновените си организационни доклади той успешно преодоляваше сухотата, като най-сполучливо използваше сравнения, живи примери и случки от живота, и всичко това изостряше и задържаше вниманието на слушателите.

С особен възторг Жеко говореше — и в речи, и в доклади, и в непосредствени разговори с другари — за Съветска Русия. Както е известно, Общият работнически синдикален съюз бе един от основателите на Профинтерна и връзките между съветските профсъюзи и българските винаги са били благотворни. В укрепването им Жеко има съществен дял. Но той има завиден дял и в популяризиране първите постижения на социалистическа Русия, на първите ѝ стъпки по новия път. Всички, които тогава имахме щастието да слушаме оратори като Жеко и да четем статии на журналисти като него, виждахме не само тежките изпитания, които понасяше руският пролетариат, но и сияйните перспективи на бъдещето, което той ще създаде след кървавата борба върху разрушенията.

„Октомврийската революция — писа Жеко в първомайския брой на „Работнически вестник“ от 1919 г. — завладява умо-

вете и сърцата на работническите и угнетени маси, тя става въздух и светлина на тия маси и близък е денят, когато човечеството ще бъде окончателно избавено от кошмара, до който го докара капитализмът.“

Просто, с малко думи, но с прекрасен замах е изразено значението на най-великото събитие в историята на човечеството.

Като оратор Жеко често изпитваше смущението, че не е казал всичко, което е трябвало да каже, и също, че не го е казал тъй, както е необходимо. Но той не бе прав, защото това бе негово много ценно качество: винаги бе ясен, точен и същевременно пестелив в изразните средства.

Но Жеко взимаше думата не само по важни случаи, не само на тържества, празници и конгреси.

Спомням си едно събрание през 1920 г. в Ботевата зала на приземния етаж в Народния дом. На естрадата, поставена по средата на залата, между членовете на Местния комитет на Софийската партийна организация е и Жеко Димитров. Станал, той отговаря на един печатарски работник, който остро бе разкритикувал деловодителя на Централния комитет Брайко Луканов: като повод на критиката си печатарският работник бе използвал някои слухове.

„Може и да са преувеличени — каза той, — но щом се говори, все нещо е дало повод. Ние трябва да бъдем бдителни...“ Такъв бе общият смисъл на критиката.

Разбира се, Брайко бе достатъчно добре познат на всички ни и нищо не би било полесно от това, да се опровергае съмнението срещу него. Пък и самият Брайко леко се защити. Но тогава не се касаеше до обикновен отпор на клеветата. Жеко поиска от този повод да развие едва ли не възпитателна лекция за същността на критиката и самокритиката в редовете на самата партия. Това бе за него характерен похват: в случайно повдигнати организационни или други въпроси, които често биваха отминавани без внимание, той откриваше интересна тема за изказване или статия.

— Какво значи да бъдем бдителни? — попита Жеко и побърза да си отговори, като приведе пример със себе си. На обявения от буржоазията ден за борба срещу туберкулозата той си купил от специалните женски групи една роза. Бил забравил, че партията бойкотира това буржоазно лицемерие. Видял го един работник и го запитал, има ли промяна в отношението на партията към тази акция? Жеко му поблагодарил и захвърлил розата.

— Ето това е проява на бдителност — каза Жеко. — Но каква бдителност е да се

позовеш на вражески слухове с оправданието, че може би „все има нещо“? Да се прърскат слухове за наши партийни дейци — това е известен метод за буржоазията в борбата ѝ срещу нас. Та какво ли не се е приказвало за Дядо, за Кирков, за Гаврил Георгиев?

Спомням си как след думите му по лицата на всички в Ботевата зала се появи изразът на топла благодарност към Жеко.

А печатарят стана, оттегли критиката си и се извини на Брайко.

Едно от най-ценните качества у Жеко бе личният пример. У мен е останала дълбока следа и от безпределната му обич към трудовия човек.

Веднъж му разказах как един надзирател в тютюневата фабрика „Ксанти“ бе изпратил през обедната почивка едно 15-годишно момиче — работничка, да му донесе от къщи обед. Жена му обаче не успяла да приготи обед навреме и момичето се върнало късно, когато била започнала вече следобедната работа. Надзирателят го срещна вбесен, зверски го набива и го праща да пастелира тютюн, без да обядва...

Спомням си как Жеко едва не се задуши от гняв. Стиснал юмруци, сякаш се канеше да ги стовари върху главата на тоя грубиян за издевателството му над беззащитно-

то момиче, Жеко бавно се успокои и ми каза:

— Напиши това в една дописка. И трябва да помислим как, но тоя тип трябва да бъде обуздан...

Наистина, това бе гореща, искрена обич към трудовия човек. Аз излязох тогава от кабинета на Жеко окрилен от желанието да отдам силите си за щастието на бледоликите братя и сестри така, както се бореше за тяхната правда самият Жеко Димитров.

ЕДНО ДЕТЕ ЗАГУБВА ДЕТСТВОТО СИ

— Дан! Дан! Дан!

Отначало бавно и отчетливо, сетне забързано, припряно и радостно заудря училищната камбана и нейният звън полетя като ято гълъби над малкия град. Колко деца в тая мека есенна утрин вече припкат, а по-големите буйно тичат към училището и в пъстрите им торбички потропват и пеят най-хубавата си песен моливи, кутийчици, читанки.

Но Жеко¹ не е сред тях.

Той е оставил старата протъркана метла в далечния ъгъл на кафенето, леко е отворил прозореца към улицата и сега стои на него, облакътен, заслушан в познатия камбанен звън и загледан в шумната детска тълпа. В ъгълчетата на светлите му

¹ Жеко Димитров е роден през октомври 1886 г. в Хасково.

очи бавно се сбират и наедряват две сълзи. Но не капват: детето присвива дребните си юмруци, стиска зъби. Не, не бива като децата, та той вече няма право да се смята дете. . .

— Дан! Дан! Дан!

Колко неизказано щастливи бяха ония отминали вече години, когато и той вливаше гласа си в радостната детска гълчава и праметнал торбичка на рамо, тичаше към училището с разтуптяно сърце и грейнали очи. Цървулите му бяха стари, прекроени от бащините, стара беше и торбичката му — с нея бе тръгнал някога като първолак, но абичката му, макар и вехта, бе тъй хубаво боядисана от баща му. Баща му беше бояджия на преди и платове и винаги предпочитаният майстор в Хасковско. Но сега вече не работи, сега лежи у дома на постеля; неговата болест донесе черната мъка в дома им, тя заключи за Жеко училищните врати.

А Жеко бе добър ученик. Будното дете още в първите години бе привлякло интереса на учителите.

— Жалко — казваха те, — колко жалко, че тъй и ще пропадне такъв ясен ум. . .

И въпреки беднотията и постоянния недоимък у дома, с ясения си и буден ум, с трудолюбието и упоритостта си Жеко бързо премина всичките класове на прогимна-

зията и взе третия с отличен. Синовете на местните големци, на поповете, на тютюневите търговци заминаха да продължат учението си в Пловдив и Стара Загора. Жеко остана, заглушил завинаги тъжния вик на сърцето си, което жадуваше за учение.

Не стана нужда да бъде увещаван; сам разбра, че някой трябва да отмени стопанина на дома. А той лежеше, възблед и немощен, топеше се като лоена свещ и вече бе само грижа и мъка, добавена към вечната грижа и черната мъка на тоя многолюден дом.

И ето, Жеко е чирак в кафенето на Цветин Коста, отворило вратата си тъкмо на главната улица, но въпреки това неугледно, ниско, опушено. Печели малко и далеч не може да замести стопанина на дома, но прибавено към онова, което взимат срещу разпродавания бояджийски инвентар на бащата и към парите, които майката получава като пере, тъче и чисти на хасковлии — то все пак е нещо. Да, почна да печели малкият Жеко и това го изпълва с гордостта, че помага у дома, но мъката по школото, което трябва завинаги да се прости, е много, много силна и сега, в тихия есенен ден звънът на училищната камбана я прави още по-жива и болезнена, сякаш някаква корава ръка стисна в шепата си сърцето му и го разкърва. . .

— Тъй ли ядеш хляба ми, а, тъй ли се отплащаш на бая си Цветина заради доброто?!

Гласът е гръмовит, натъртен и удря като с чук Жеко, все така облакътен на прозорещ, загледан навън, смазан от мъката си. Кога е дошел господарят, колко ли време тъй съм стоял — мисли си Жеко, мигом скача и чинно застава пред Цветин Коста с наведена глава и посрамени очи. Ни дума не промълвя, за да се оправдае.

— Казвах ми на мене — „Коста, от туй не чакай нещо да излезе, че много-много по книгите се заплесва“ — продължава да гълчи мустакатият стопанин на кафенето. — Пък аз — „не, щом е от Димитровите деца, не ще да е фурда — думам, няма да взема парите ми на халост...“ Пък сега — на, не по книгата, а по улицата се заплеснал и брой ли брой гаргите по небето...

Какво да обясни малкият Жеко? Кой ли господар ще се вслуша в тъжния вик на едно ранено детско сърце, сърцето на чирака? Не, замълчи, скрий мъката си, иначе и по-лошо може да те постигне...

Жеко дига метлата, напръсква пръстения под и грижливо помита тъй, че да не вдига прах; помита и улицата пред вратите, но после, когато радостната детска гълчава отминава към школото с неговата звънка камбана, със светлите му стаи, с учебниците...

Цветин Коста бавно потъва в дълбочината на кафенето, за да сложи вода на разпаления оджак, като продължава смръщен да мърмори и да поглежда изпод око новия си чирак, който тъй го безпокои с неговата заваяност по книгите...

Първите посетители идват, когато слънцето се понадигне от изток и плахо огрее прозорците на кафенето. Идват всякакви хора — и стари, и по-млади, и по-заможни, и бедняци, и чиновници, и майстори, и работници от тютюневите складове, и селяни от близките села. Цветин Коста иска от чирака си всички еднакво да уважава, „че всеки от тях парите си оставя на масата“; но много пъти му е втълпявал — сакън да не разлее кафето на чорбаджиите или с нещо да прикърши хатъра им, че иначе тозчас го напъжда...

И Жеко тича от маса на маса, носи кафетата с широкия меден поднос, бърше зацапаните маси, леко премита пода и сред тракането на чашките и удрянето на пулове и зарчета слуша какво ли не. Селяните се оплакват от високите данъци и спадащите цени на житото и тютюна, работниците тревожно разговарят около ниските надници и очакваните уволнения, занаятчиите се кахърят пред надвисналата угроза от настъпващите едри производители-капиталисти. Ведри са лицата, широко се усмихват

Под гладките си мустаци и доволно потриват ръце само тютюневите търговци и разните градски големци, които печелят и от спадащите цени на житото и тютюта, и от разорението на занаятчийството, и от ниските надници на работниците. Те идват да пият кафето си тук, защото са още твърде нови като господари, а може би още и заради особеното усещане, заради неизказаното чувство на превъзходство и вътрешно ликуване, което изпитват при вида на всеобщата грижа и нищета, обхванала и селяни, и работници, и занаятчии. И макар и рядко, много рядко, но заедно с гроша за кафето, новите чорбаджии ще подхвърлят на чирачето и малък бакшиш.

— На, туй от мене — казват те високо, гръмогласно и със сила залепват върху масата някоя дребна монета.

С други думи — нека всички да видят колко добре вървят сметките ми — нека гледат, нека завиждат...

Друг път разговорите в кафенето и работата ще го погълнат, ще го залисат и той само по умората ще разбере, че денят си отива.

Тоя ден малкият Жеко живя само с мисли по училището, което животът беше заменил с кафенето. Живо и картинно той си представяше и чиновете, наредени в три прави редици, и чисто измитата черна дъска

с положения до нея снежнобял тебешир, и големите цветни картини по стените, които изобразяваха различни животни и растения, и катедрата на учителя, и самия учител, превърнал се вече в някакво недосегаемо божество от чудния и така скъп на сърцето му свят на книгите...

А когато кафенето потъна в тъмнина и бай Цветин Коста приключи на бледата треперлива светлина на газеничето дневните сметки, Жеко пожела „лека нощ“ и си тръгна. Но тая нощ не бе лека. Дълго малкият пролетарий се разхожда из ливадите край града, седя край дърветата, заслушан в ромола на реката; тая нощ той истински се прости със своето детство и разбира, макар и смътно, че животът за него и за всички деца на народа означава труд, борба и страдания.

ДЯДОТО Е ДОВОЛЕН

„Много ме радва, че в Хасково „крепостта“ на общоделството, работниците се групират под знамето на партията“.

Групирането на работниците под знамето на партията бе резултат от упорита, всеотдайна работа на една неголяма група членове и привърженици на тесняшката партия;

това бяха младежите Тодор Атанасов и Христо Халачев, младите учители Райна Кандева, Ана Маймункова, работниците Делчо Черкезов, Жеко Димитров, Георги Йорданов.

В тревожното море на хасковското работничество тази група бе малка капка. Ала колко барут е нужен, за да взриви въглищния рудник на „утрудените души“, както по-късно ги нарече Смирненски! Тия първи седмина апостоли на партийната правда в Хасково имаха и своите мъдри учители и наставници. Тодор Атанасов, учителките Райна Кандева и Ана Маймункова бяха израсли под соколовото крило на младия адвокат и виден социалист Васил Коларов, установил кантората си в Пловдив. Коларов не само защитаваше от юридическата трибуна бедните и онеправданите; партията бе пратила младия и талантлив социалист в Пловдив, за да превърне крупния тютюнороботнически център в крепост на тесняците и оттам — като от капитански мостик — да ръководи работническото и социалистическото движение в цяла Южна България.

В отговорната работа, която партията и лично Дядото му бяха възложили, Васил Коларов изпърво се зае с най-важното — подготовка на свои помощници, на нови партийни кадри. Едни от тях, бъдещи пла-

менни борци и вестители на новите идеали — бяха хората, на които той се опря при отвоюването на Хасково от лагера на общоделците...

... През деветстотин и трета година, когато тесняците рязко скъсаха с общоделците и сами уверено и смело продължиха по верния път на революционния социализъм, Хасковската организация бе минала на страната на широките. Не толкова класовият ѝ състав, колкото влиянието и ораторските качества на Димитър Дамянов — нейният ръководител — отвлякоха организацията от руслото на революционните социалисти. Един единствен член на старата организация остана верен на Дядото — това бе работникът Делчо Черкезов. Димитър Дамянов бе личен приятел на Янко Сакъзов и държеше най-голямата книжарница в града; Делчо Черкезов едва свързваше двата края, нямаше видни приятели и не се перчеше нито с дар слово, нито с школко образование. Но за разлика от Дамянов старият работник не само бе успял да разбере жестоката същност на живота, но и ясно да види средствата за работническото спасение. Не с помощта на заучени от училището истини и формули: помагаше му острият класов инстинкт, който същевременно му даде сила да се отдели, един-единствен от останалите, и сам да

представлява в този голям тютюноработнически център тесняшкото течение в партията.

След разцеплението в Хасково продължи да идва само един брой на „Работнически вестник“: получаваше го Делчо Черкезов. С каква недостъпна гордост, ликуване и пламенна вяра говореше Черкезов на младите след всеки нов брой, пристигнал по пощата. Не го смущаваха подигравките на старите му съмишленици, нито непристойните им закачки; срещу сърчните им логически спекулации Делчо изправяше своята непробиваема броня от вяра в партийната правда, в словото на Дядото.

И тъй, един срещу всички, един самообразован, неук работник срещу истинска глутница от яростни копои на общоделството. И този един удържа.

„Много ме радва, че в Хасково, „крепостта“ на общоделството, работниците се групират под знамето на партията.“

Това писа по-късно в лично писмо до младата учителка Райна Кандева сам Дядото, който бе идвал неведнъж заедно с Кирков и Коларов в този голям тракийски град, за да пръска и сее здрави семена.

Наистина, само година-две след разцеплението хасковската крепост на широките социалисти се пропука и близко беше времето, когато изцяло щеше да сложи оръжие

пред пристъпа на революционните социалисти. Защото Делчо Черкезов не остана сам в тази борба, която сам бе започнал отпървом: Васил Коларов изпрати в града млади, но самоотвержени и талантиви дейци на партията, възпитани от него, които още по-високо издигнаха знамето на революционния социализъм.

Това челичено ядро — авангард на тесняшката партия, бе включило в себе си и младия работник Жеко Димитров.

Жеко стоя в кафенето на Цветин Коста няколко години. Това бяха не само години на възмъжаване; през това време чирачето Жеко се превърна в млад, непокорен, с проясняващо се социално съзнание и с крепеща воля за борба млад пролетарий. Класовото му съзнание покълна и започна да се разлива в младежката група, която ученикът от пловдивската гимназия Тодор Атанасов бе организиран. В групата се включиха десетина млади тютюноработници, общари, словослагатели. Някак неусетно Тодор Атанасов бе поискал от Жеко, и той съвършено естествено бе приел, да се грижи за редовното събиране на хората. На сбирките Тодор Атанасов изнасяше беседи и разясняваше основните трудове на Маркс, Енгелс, Плеханов, Благовев. Разяс-

няваше им с най-прости думи, но с пламенна вяра онова, което сам бе научил в пловдивския кръжок, ръководен от самия Васил Коларов...

Жеко слушаше, после сам четеше брошурките, дадени му от Тодор Атанасов, разпитваше подробно за всичко, което му беше неясно, и неусетно, със седмици и месеци класовото му съзнание се превръщаше в ясна волева сила, която пръскаше светлина, бодрост и надежда в живота му.

После Жеко напусна кафенето и постъпи първо в минералните бани край града, а после — в тютюневите складове. Там, сред бедстващите тютюнорботнически маси Жеко се почувствува като сред родно семейство и постепенно разбра, че с тях той представлява силата, която ще срине света на неправдата и ще съгради новия свят, така вълнуващо описан в малките партийни брошури.

И ето, пет години след разцеплението хасковските тесняци празнуват голяма, много голяма победа. Този ден в градския партиен клуб ще говори сам Дядото.

Когато файтонът от Пловдив спря пред вратите на клуба, вече бе залез слънце. Под кóсите лъчи Димитър Благоев слезе, като че позлатен от слънцето, и ведро се

усмихна на голямата група хора, които почтително го чакаха на улицата. Дядото знаеше, това са хора от „трета ръка“ — работници, ратаи, дребни собственици, които утре ще потънат в хищните гърла на никнешите като гъби промишлени предприятия, местни учители, чираци и калфи. Всички бяха облекли най-личните си дрехи, старите — подрязали брадите и мустаците си, младите — едва привели в ред буйните си гриви над черните широкополи шапки. Различни лица, различни хора, а в очите на всички еднакво блести уважение и страхопочит към водача на партията, към човека, който пръв бе забил червеното знаме на Бузлуджа, бе повел най-смелите и най-чистите към бреговете на великия идеал.

Салонът на клуба бе претъпкан. Хората не седяха, макар че имаше столове: те стояха прави, за да могат повече хора да влязат и не само да чуят, но и да видят с очите си Дядото. Изправен, положил шапка на стола край себе си, Димитър Благоев говореше невисоко, с възглух плътен глас, насочил съсредоточения си поглед към притихналата публика.

Десетки, стотици хора. Ония, които не можеха да се сместят в салона, стояха отвън и повдигнали се на пръсти, се мъчеха да чуят словото му над толкоз глави и гър-

bove. И каква тишина, какво възбудено вълнение, какъв пламък в очите! Че гостуването на Дядо бе не само празник; то бе и награда за победата на тесняшката организация в града...

Малкото ядро на първата група бе разраснало и включило в средата си работници от всички браншове в града — тютюневите складове, кожухарските, дърводелските, шивашките, обуцарските работилници. Няколко месеца им бяха необходими, за да създадат Общо работническо дружество в Хасково. И когато го създадоха, съдбата на общоделците беше решена.

А клубът? Той не съществуваше само до преди няколко седмици. Жеко и останалите от работническия съюз и партийната организация го съградиха с увлечение и ентузиазъм, сякаш строяха свой дом. Жеко бе дал идея да наемат един изоставен обор край градската градина и да го преустроят за клуб. Решиха и го сториха. И всеки според професията си допринесе по нещо: дърводелците измайсториха прозорците, вратите, сковаха пейки и маси, бояджиите иззидаха и измазаха чисто стените, други поправиха покрива, поставиха стъкла на прозорците, накрая украсиха помещението, което в един миг, когато и последният портрет бе закован на стените, се превърна в клуб на тесните социалисти.

Жеко се радваше така, както не би се радвал дори на свой собствен дом. Нямахме вече просветните им кръжоци да се свират по задимените кафенета или в ниските и тесни стаички на съмишленици: партийната организация и работническия съюз ще могат вече да разгърнат системна работа за яко потягане на редиците, за класово-политическото издигане на своите членове, които още едва сричаха азбуката на социализма.

И ето сега, тази вечер, с гостуването на Дядото клубът всъщност получаваше своето осветяване. Кой от всички тях, заедно с Жеко, бе дръзвал да мечтае за това празненство, почетено с присъствието на самия Димитър Благоев.

— Нека буржоазията и общоделските им лакеи говорят каквото си щат — лееше се словото на Дядото в претъпкания салон, — но българското работничество, което вече е факт в съвременна България, ще стане утре първенствующа сила и тя ще решава съдбините на своя народ и родина. Тя, работническата класа, развяла своето истинско революционно знаме, ще обнови света и ще прати на историческото буннище експлоататорската класа, която я роди...

После Дядото рисува със спокойния си глас картината на живота, който работническата класа, водена от своята партия, ще съгради на мястото на стария, потиснически, мракобесен строй...

Много години ще минат, част от събраните тая вечер в градския клуб ще загинат в борбите, други ще напуснат редиците на партията, трети ще се сражават и ще оцелеят чак до ония чудесни дни, когато думите на Дядо ще се сбъднат; много години ще минат, но тая вечер ще остане паметна за повече от събраните в клуба, тя ще определи окончателно техния жизнен път и решението им докрай да служат на пролетарската правда.

Един от тях е Жеко Димитров.

Неговият начален стадий вече е изживян: изминал подготовката, Жеко вече бързо ще крачи в челичените редици на движението.

КОГАТО ЗАГОВОРЯТ ОРЪДИЯТА

Оръдията още мълчаха, когато в Русе се свика Деветнадесетият редовен конгрес на партията, но въздухът бе наситен с барутни пари и малко бе потребно, за да избухнат в кървав пожар.

— Ние трябва да възобновим велика България! Ние трябва да освободим братята роби от Тракия и Македония! — крещяха в неவிждано изстъпление буржоазните вестници и се опитваха да внушат на народа, че монархическата власт наистина е вдъхновена от благородния стремеж към освобождение на поробените български земи.

Но това беше лъжа. Една от онези фатални лъжи, които и тогава, и по-късно причиниха на народа неизброими страдания, вместо да осъществят лъстиво прокламираните илюзии.

Монархът и правителството имаха своите помощници в лицето на буржоазните партии и вестници, които хорово превъзнасяха „обединителната роля на войната“. В този предателски хор присъединиха гласа си и широките социалисти, които малко преди да загърмят оръдията, открито призоваваха към военни действия срещу Турция.

Единствената обществена сила, която бе запазила трезвия си поглед и мъдрия си усет, това бе партията на тесните социалисти.

— Вместо война — мирно демократично разрешаване на националните проблеми! Вместо раздори и крамоли — Балканска федерация! — такива лозунги издигаха партията и лозунгите ѝ намираха благодатна почва в сърцето на народа.

Партията свика конгреса в Русе само около месец преди войната. Конгресът трябваше отново и с пълна сила да прогласи на народа своя протест срещу пагубния великобългарски шовинизъм и отново да призове към разум и мъдрост в политическите дела.

На този конгрес присъствуваха както винаги най-достоините дейци на партията от всички кътове на страната. Сред тях беше и Жеко Димитров.

Когато го избраха в Хасково като делегат на конгреса, Жеко за първи път изпита огромно смущение, смущението на човек, комуто другарите, колективът оказват особено доверие. Той бе само двадесет и шест годишен и не между най-образованите социалисти, нито пък сред най-старите привърженици и дейци на движението в града... Какво бе обърнало очите на хасковските тесняци към този младеж? Може би неговата всеотдайност, пламък и самоотверженост, може би природната му интелигентност или пък горещото му отзивчиво сърце...

Когато издигнаха кандидатурата му, никой не помисли за друг, никой не сметна, че местната организация може да излъчи друг по-достоеен.

Равномерно тракаха колелата на железницата, а пред погледа на Жеко се стеле-

ха недожънати ливи и златни стърнища, плющяха камшици над тичащите по диканите коне, едри слънчогледови пити кротуваха неподвижни в августовския зной — пред погледа му се разстилаше неговата родна земя, която нямаше никаква нужда от война и кървави победи и жадуваше за яки мъжки ръце, за мир и свобода на утрудените...

Тракаха колелетата на железницата и го отнасяха към града на конгреса, а той тъжно посрещаше и изпращаше с очи мирните родни полета, които скоро щяха да загубят жътварите и орачите си. Жеко не знаеше още това, но тръпнеше в лошо предчувствие и мъката в сърцето му се превръщаше в пламенна ненавист срещу всички, които лишаваха полетата от мъжки ръце, къщите — от стопаните им, децата и майките — от техните бащи и съпрузи. Сам той щеше да иде на война, ако тя избухне, но това не го тревожеше: и там той ще изпълни своя дълг към класата. Тъжно му беше само за невинната кръв, която народът може би в близко време ще пролее за ненужни нему домогвания, за коварни чужди планове и стремежи...

Когато започнаха заседанията, Жеко изведнъж се увлече в конгресната работа и

някак, без сам да разбере как, взе участие в разискванията наред с другите. Усети се чак когато застана на трибуната. Речта му беше още неокършена, несръчна и грубовата, но съдържаше умни мисли и цялата бе пропита с вяра в партийната правда и с гореща, завладяваща омраза против войната и нейните страдания. И тя направи впечатление на първите партийни ръководители.

— Жеко Димитров, от Хасковската партийна организация — каза усмихнат Васил Коларов на Димитър Благоев, когато Жеко започна изказването си. — Млад, но обещаващ...

— Един от най-добрите синдикални организатори в провинцията — каза тихо от своя страна секретарят на Синдикалния съюз Георги Димитров. И добави: — неуморен, енергичен, пък намира и време да пише. Дописките в „Работнически вестник“ с псевдоним Русин са негови...

Дядото поклати доволен глава, заслушан в думите на младия синдикален деец, който приключваше изказването си. Навярно той си спомняше своето гостуване преди около седем години в Хасково и тържественото откриване на клуба; не беше ли този млад делегат между ония, които тогава тъй трогателно го посрещнаха пред клуба и които после го придружиха

обратно, загрижени за удобното му и сигурно пътуване... Като че Дядо си спомня тези светли, живи очи, това смело, открито и умно лице, тези златисти коси над чистото голямо чело...

Конгресът завърши работата си бързо, делово, резултатно. Не бе време за предълги речи, нито за ненужни разисквания сега, когато показалецът лежеше на спусъка... При пълно единодушие конгресът рязко протестира срещу войната като средство за разрешаване на Балканския въпрос, предупреди трудещите се маси, че вместо обещаното „обединение“ войната ще донесе смърт, разорение, глад за народа и с ясен и твърд глас посочи единствения път за демократично решение на националния въпрос на Балканите — Балканската федеративна република.

Железницата го отнасяше обратно за далечния роден град. Духът му беше потвърд, а сърцето му — странно притихнало. В Русе сред видните партийни другари и ръководители Жеко бе научил, че войната е неизбежна: първенците на партията не си правеха илюзии за близкото бъдеще и Жеко не само го разбра по думите им, казани в разговорите между заседанията, но и го усети в тревожната ин-

тонация на гласовете им, във видимото, макар и обуздано безпокойство за жестоката неизбежност на войната, подготвяна от двореца и буржоазията... Сега, връщайки се към родния град, гдето го очакваха другарите за новини от конгреса, Жеко знаеше дълга си на социалист и през мирни години, и през време на война. И яснотата на задачите даваше твърдостта на духа, бронираше сърцето...

Това, което конгресът бе решил и прокламираше към народа, Жеко Димитров първо го изнесе пред партийната организация, а после пред стотици трудещи се от Хасково, свикани на публично събрание против войната. С нараснала увереност в силите си и с развито умение да излага ясно, точно и силно мислите си Жеко държа приковано вниманието на хасковските трудещи се и пламенно разясни становището на партията.

— Партията бие тревога! — говореше Жеко. — Войната ще се води в името на някакви върховни национални интереси, но това е подла примамка, було, което пририва хищни националистически домогвания...

На края, с думите на конгресната резолюция, Жеко призова:

— Българската работническа класа трябва да се сплоти под знамето на самосто-

ятелна класова борба, чрез която ще се извоюва Балканска федеративна република... а федерацията единствено е способна не само да обедини балканските народи, но и да разчисти пътя на социалната борба, която ще доведе до тържеството на социализма!

Събранията против войната в Хасково бяха част от многобройните публични акции на партията, проведени в ония години из почти всички градове и паланки. Партията на тесните социалисти употреби всичките си сили, за да попречи на фаталния ход на събитията, но не беше по силите ѝ да предотврати лумващия пожар.

През септември 1912 г. бе обявена обща мобилизация. През октомври войната избухна.

Заедно с хилядите за фронта замина и Жеко.

ГОЛЯМОТО ДОВЕРИЕ

Балканската война завърши.

Започна и стихийно като пожар завърши и Междусъюзническата.

Балканската война имаше обективни положителни резултати; Междусъюзническа-

та нито бе оправдана от „високи идеали“, нито пък заздравя страната; порочно започнатата, тя завърши с пълна и унижителна катастрофа за България. Напразно пролята кръв, напразни надежди...

През юни 1913 г. полкът, в който служеше Жеко Димитров, бе разформиран и Жеко получи нареждане да придружи полковия ковчезник, който трябваше да пътува до София, за да издаде касата и книгата на полка.

Отново равномерен ромол на влакови колелета, отново бързо сменящ се пейзаж на родните полета и планини. Почти две години бяха изминали от първото му пътуване надлъж през родната земя. Сега, след двете опустошителни бури, той отново прекосява родината, но родната земя се е променила. Сега е юни, когато зреят пшениците. Но тази година пшеници са изкласили нарядко из пустеещите полета; земята е останала без мъжки ръковете, които да сеят и жънат... Едва сега се връщаха оцелелите, а земята не чака. У село ще ги посрещне гладът. Гладуваха в окопите и мряха, гладуваха по безконецните пътища и вървяха в поход, и сега ще трябва да чакат и да гладуват, до нова жътва...

Поне с това да свърши — мисли си Жеко и светлите му очи помръкват по загиналите бойни другари.

Софийската железопътна гара е задръстена от влакови композиции; пристигат и заминават военни ешелони на демобилизирани части, а в краткия им престой стотици, хиляди довчерашни фронтоваци заливат перона и близките улици с високия си възбуден говор, с грубите си войнишки закачки и ругатни. Фронтаците са гладни, а гаровият бюфет нищо не може да предложи. Няма ги и селяните от околните села, които в други времена стоварваха стока на гаровия площад и търпеливо очакваха купувачи. Всичко бе потънало в ненаситната паст на войната.

Гладна е и София, когато Жеко слиза от влака и тръгва по голямата улица. Той знае къде да иде и веднага, след като ковчезникът издава парите и документите, Жеко се отделя и забързва към партийния клуб. Той бе идвал тук, пътьом, след завършване на русенския конгрес. Сега има нужда да поговори за новите задачи пред хасковския синдикален съюз. Кого ли ще завари сега в клуба? Дали войната не бе покосила и някои от първите хора на партията?

Малката едноетажна сграда на ул. „Кирил и Методий“ си бе същата, каквато я

помнеше, и като че само жълтата ѝ ма-
зилка бе потъмняла, а дворът пред пос-
тройката — обрасъл с по-гъста трева. Но
клубът не само не се оказа безлюден, а
като че сега бе по-оживен; в него влизат
и излизат множество различни хора —
млади и стари, работници и интелигенти,
мъже и жени.

Жеко влезе заедно с неколцина младе-
жи, които високо, весело говореха за ня-
каква сбирка на просветен кръжок и за
репетиция на театрална труппа. Но Жеко
не слушаше, той само оглеждаше срещна-
тите в клуба и внимателно се взираше в
лицата им... Кому да се обади най-на-
пред?

И докато се колебаеше, група работни-
ци го повлякоха със себе си, след миг
прекрачи някаква отворена врата и се
озова лице срещу лице при Георги Ди-
митров.

Димитров бе седнал зад дървена маса,
отрупана с книжа, вестници, книги, и в
тоя миг пишеше нещо. Когато групата на-
хълта в стаята му, той вдигна поглед и
първом го спря върху Жеко. Погледна го
и го позна, и следния миг заобиколи бю-
рото, приближи към дошлия, като сърдеч-
но протегна ръце.

— Добре дошъл, скъпи другарю!

Работниците притихнаха. Жеко стисна
ръцете на Димитров и жадно го оглежда-
ше: младият водач на синдикалния съюз
си беше пуснал по-дълга брада, кестеня-
вите му коси тежко се спускаха зад тила
му, а от двете страни на устата му се бя-
ха връзали две дълбоки енергични дъги,
които придаваха на лицето му смел и ре-
шителен характер.

— Направо от фронта ли? — попита
след първата минута на срещата Георги
Димитров. — Тъкмо се канех да ти пиша
в Хасково, мислех си, че вече си се при-
брал...

Жеко посрещна думите на Димитров с
трепетна изненада. Писмо за мен до Хас-
ково, за какво ли?...

Димитров не разсея веднага недоуме-
нието му.

— Седни и почакай, почини си, докато
свърша с другарите — каза свойски той,
като освободи някакъв стол от натрупан-
ите върху него вестници и циклостилни
материали.

Когато работниците, дошли за съвет и
помощ, напуснаха кабинета, Димитров
обърна към Жеко лице, приветлив, ус-
михнат.

— Прощавай, че те накарах да чакаш.
Исках да имаме повече време за разго-

вора, който ни предстои. Пък исках и да разкажеш за себе си, за фронта, за духа и настроението на фронтоваците. От писмата ти знаем много неща за твоя участък, но цензурата...

Едно момче донесе върху поднос две димящи кафета и докато пиеха, Жеко, преодолял смущението си, подробно разказа за всичко, което цензурата го бе възпирала да разкаже в писмата си до другарите от Централния комитет.

— Зажаднях за моята Тракия, за тихото ѝ небе, за клуба и другарите — почти изстена на края Жеко, отворил сърцето си пред младия синдикален водач, който го беше посрещнал топло и безизкуствено като роден брат. — Право е, дето думат старите, човек трябва да преживее сам злото, за да разбере сладостта на мирния живот, хубостта на родната си земя, сърцето на народа си...

Димитров мълком бе изслушал разказа на Жеко и една дълга минута остави последните му думи без отговор. Сведе поглед, пооправи пеша на сакото си и вдигна очи.

— Няма, Жеко, да се връщаш завинаги в Хасково — бавно произнесе той. — Ще трябва да си идеш сега, да уредиш нещата си, да се разделиш с другарите и да се преместиш тук...

В първия миг Жеко сякаш не разбра, че думите се отнасят до него — тъй странна и невероятна му се стори мисълта да напусне завинаги родния град; после, когато видя сериозния и непреклонен израз в очите на Димитров, разбра, че в живота му настъпва нещо дълбоко и неотменно.

— За туй собствено щях да ти пиша в Хасково, Жеко — не го остави сам с мислите си Георги Димитров. — Има решение на ЦК, ти ставаш мой заместник в Синдикалния съюз.

ПЪРВАТА СХВАТКА

На 18 май 1914 г. в София избухна стачка на трамвайните служители. Ръководството ѝ пое Жеко Димитров.

От неговото изтегляне в централното ръководство на Синдикалния съюз, като деловодител и пръв помощник на Георги Димитров (по настояване на самия Георги Димитров), бяха изминали едва няколко месеца. Някак много бързо Георги Димитров въведе Жеко във всички дела на синдикатите, някак много леко неговият помощник не само се запозна с хората и задачите, но и пое в свои ръце част от тежкото бреме на младия синдикален водач.

Случаят бе събрал двама талантиливи пролетарски дейци, единия като зрял опитен учител, втория — като негов достоен ученик, който твърде енергично започна да придобива силата, усета и мъдростта на самостоятелен ръководител.

И ето, доверието на Георги Димитров в неговия помощник бе тъй голямо, че повери в младите му ръце ръководството на най-голямата след Балканската война стачка в столицата.

Жеко поведе борбата в широк фронт. Приложени бяха всички средства на стачната стратегия и тактика: първом бе осигурена редовна връзка между ръководството на транспортния профсъюз (в лицето на неговите водачи Никола Пенев, ДрагоЙ Коджейков и Янко Иванов) и централното синдикално ръководство, широко бе отразена стачната борба в „Работнически вестник“ и профсъюзния печат, използва на бе чрез представители на партията и трибуната на Народното събрание и общинския съвет за защита на стачниците...

Стачката избухна, когато бяха изчерпани всички средства за мирно уреждане на конфликта. Получили концесията на трамваите и осветлението при почти колониални условия, белгийските капиталисти смятаха за „обида на достойнството си“

да преговарят с „тая полуориенталска папльч“. Отказаха да приемат и посредничеството на Синдикалния съюз.

Този ден движението в столицата внезапно замря: десетки трамвайни коли останяха в депото, други застинаха неподвижни по най-оживените улици. Въпреки предварителните заплахи, повече от 300 трамвайни служители напуснаха работата: нито един ватман, нито един кондуктор не измени на класовия си дълг.

— Трамвайните работници — пламенно говореше Жеко Димитров на голямото стачно събрание — имат зад гърба си силата и горещата подкрепа на целия пролетариат. Нека с тази стачка покажем на чуждестранните и на нашите експлоататори, че българската работническа класа знае как да се бори за своите човешки права и свободи...

Въодушевляването бе голямо и когато светлоокният партиен оратор призова стачниците към твърдост, спокойствие и единство в борбата, цялото събрание изригна в одобрения и ръкопляскания...

Трамвайните работници бяха единни, ала сред чиновниците в предприятието се намериха осмина стачкоизменници: подкупени от господарите на фирмата, те се

съгласиха да подкарат осем трамвайни коли по столичните улици.

Тогава Жеко предприе атака за завоюване на общественото мнение. „Работнически вестник“ съобщи имената на стачкоизменниците, които позоряха своята чест и честта на българските трудещи се, и оглави въпрос до общинската власт: „С какво право и с какво основание се допускат тия дирекционни чиновници да карат вагони, като със своята неопитност излагат живота на хората?“ ...

Предупредил столичани относно опасността за живота им поради професионалната неопитност на стачкоизменниците, „Работнически вестник“ премина към атака срещу продажниците.

„Вчера в трамвайното депо — писа партийният орган в броя си от 25 май — носеха големи кани бира. . . дирекционните оръдия се напиваха, караха се помежду си за парите, дадени им от дирекцията за поделяне, сбиха се и като излизаха от депото, за да идат по домовете си, гърляха с револвери. . .“

Организираната атака бързо дава плодове: от стачкоизменниците се отмятат редица буржоазни общественици, които се бяха опитали да ги защитят пред общественото мнение. А в редовете на самите стачкоизменници настъпва разложе-

ние: осъзнали своята подлост спрямо другарите си, те започват да гледат през пръсти на работата си, а когато стигат с трамвайните коли до крайните спирки, спират и изпиват в кръчмите събраните от билетите пари. . .

Конфликтът достига кулминацията си, когато Георги Димитров отправя като депутат от трибуната на парламента протест срещу мръсните инсинуации на белгийските концесионери в борбата им срещу българските работници. Цялата общественост, цялата българска работническа класа бе вдигната в тревога и напрегнато следеше изхода на борбата.

Стачката завърши, когато — в угода на чуждоземните експлоататори — брутално се намеси българската полиция. Трамвайното депо се превърна в същински инквизиторски ад: десетки стачници, арестувани и докарани в депото, едва се домъкнаха в домовете си, смазани от бой, окървавени. . .

Отново звъннаха по софийските улици зелените трамвайни вагони, поеха трудовия си пост ватмани и кондуктори. Но връщането им на работа не бе поражение: наистина стачката им застави белгийските концесионери само частично да задволят техните искания, ала борбата, водена с твърдост и енергия, избистри и закали

класовото им съзнание. И в бъдните години, когато класовата борба ще се изостря и разгаря, в нея все по-масово и смело ще навлизат софийските трамвайни работници.

Тази стачка бе и за Жеко първата голяма схватка с врага. Той и по-рано, още като работник и синдикален деец в Хасково, бе познал вкуса на стачните конфликти, но тук, в големия град, борбата се водеше на широк фронт и в тая борба с дни и часове растяха борци, растеше цяла пролетарска армия, която осъзнаваше своята сила и все по-ясно виждаше далечните цели на класовата борба. Тук всеки и най-малък успех бе успех за цялата работническа класа, а всяко поражение — залог за утрешен подем на движението, което постепенно, но твърдо и неотстъпно зрееше за историческата си мисия под чистото знаме на партията.

И в малката ъглова стая на Синдикалния дом, настанен в жълтата едноетажна сграда на ул. Кирил и Методий, Жеко постепенно започна да се чувства като капитан на корабен мостик. Пък и клубът вечерно време загубваше мълчанието си и се превръщаше в голям кораб, блестял със светлините си и люшнал се вър-

ху вълните на класовата солидарност. Тук идваха все повече с нарастване на годините работници, активисти, профсъюзни и партийни дейци от какви ли не предприятия в София и околностите, идваха млади и стари, самообразоващи се пролетарии и още неграмотни работници, довчера натискали ралото в някой бедствуваш край на родината. За какво ли не се говореше тия вечери в Синдикалния дом, какви ли не проблеми се разискваха оживено и настоячиво, докато през същото време в другия край на сградата групи и кръжоци упорито изучаваха всякакви науки, и най-великата сред тях — науката на класовата борба.

Не бяха още много професионално-организираните работници, но техният брой бързо растеше, обхващаше и пролетариите от новите предприятия, които бързо никнеха, подпомагани със субсидии от държавата. Особени грижи Жеко положи за Захарната фабрика, която димеше с големия си комин в далечния северозападен край на столицата. Тя бе едно от най-големите предприятия на стара България: триста души се трудеха в опушените фабрични помещения, а есен, след беритбата на захарното цвекло, там се натъпкваха повече от 1 300 души, които работе-

ха на три смени под насието на сурови надзиратели.

Захарната фабрика бе същински ад — мрачна, тъмна, душна, с машини, които често осакатяваха или взимаха кървава жертва между работниците — мъже, жени и деца, сразени от напрегнат физически труд... А господарите (и тук чужденци концесионери) се тревожеха само когато нещо нарушаваше плавния ритъм на работата, трепваха само при стачка или вълнение.

А те имаха основание да се плашат, когато Синдикалният съюз пусна и тук свои корени. Други времена настъпваха, пролетарският колектив имаше вече предана защита и мъдри ръководители, които знаеха умело да водят борбата за хляб.

Жеко най-редовно посещаваше Захарната фабрика; той идеше тук да опознава работниците и жестоките условия за труд, да организира колектива, да търси и открива кадри из местната работническа среда, които непосредствено да оглавят профсъюзната организация, да говори на събрания, да съветва, да сочи истинския път за подобряване на живота. Богати плодове пожъна грижовната работа на Жеко; в Захарната фабрика израснаха талантлив профсъюзни кадри, които първом участваха в ръководството на мест-

ния фабричен колектив, а после поеха в свои ръце сектори от цялото работническо движение. Това бяха Ангел Младенов, Тодор Ботев, Иван Матеев и др.

Едновременно със Захарната фабрика Жеко обикаляше цялата страна и сееше семената на профсъюзното движение във всички предприятия на хранителната промишленост — мелници, пивоварни, сладкарски фабрики, спиртоварни. Растеше организираната армия на Синдикалния съюз, растеше готовността за борба, разгорещаваша се стачните схватки. Все по-високо издигаше профсъюзното знаме и в „Фабричен работник“ — орган на Съюза на фабричните работници, и Жеко полагаше усилия да го превърне в яка пролетарска крепост.

Третият конгрес на фабричния съюз избра Жеко Димитров за секретар на съюза и за редактор на „Фабричен работник“. Жеко пое новата си работа, без да напуска мястото си на помощник на Георги Димитров в Синдикалния съюз. Нараснаха неимоверно тежестите и задълженията, но заедно с тях растяха опитът и енергията на Жеко. Сега той трябваше не само да ръководи Съюза на фабричните работници и да редактира неговия вестник, но и да обхожда близки и далечни предприятия из цялата страна — предприятия на

хранителната промишленост, четкарски и бояджийски работилници, фурни, бръснарници, тухларни... Колко нощи го посрещаше грохнал от умора, с подбити ходила и възпалени за сън очи вярната му другарка. И тя — Гъла, сестра на неговия приятел от младини Георги Йорданов — не само не възропта, не го разтревожи с капризи и суета, но се стараеше с оскъдните средства на семейния им бюджет да създаде уютен дом и с цялата сила на своята обич да го подпомага в тежката голгота на класовите борби. Жеко ѝ беше благодарен до дъното на сърцето си.

Течаха като пълноводна река дни, седмици, месеци. Столичният пролетариат обикна Жеко и виждаше в неговото лице бъдещия и достоен заместник на Георги Димитров. Избран от тях за делегат на XX конгрес на партията, Жеко там изрази редица искания на фабричния пролетариат и издигна лозунга за строеж на работнически жилища.

Кратко време след конгреса Жеко получи още едно уверение за доверието, което му оказваше партията и класосъзнателният пролетариат — той бе избран в местния комитет на Софийската партийна организация.

ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Тя донесе и новия погром. В нея пламнаха и изгоряха много страни, много народи. Дворецът и продажното правителство напразно се опитваха да залъжат народа с илюзиите за „велика България“. Партията на тесните социалисти води героична борба против тласкането на България към пропастта на войната. А когато и край нашата граница загърмяха оръдията, тя поведе упорита мъжествена борба навсякъде — сред народа в тила, във фабриките и работилниците, във военните щабове, в окопите: дейците на партията неуморно сочеха на народа неизбежния погром на България и единствения изход от жестоката безизходица. Когато на север пламна с огромно червено сияние Октомврийската революция, партийните дейци поеха и високо издигнаха лозунга: „Да обърнем пушките срещу истинските врагове на България! Да последваме примера на руските си братя!“

Между знайните и незнайни партийни апостоли, които разпалваха революционния заряд сред воюващите войнишки маси, бе и Жеко Димитров. Твърд, смел, хладнокръвен, той нито за миг не трепна пред угрозата от разстрела и пръскаше позиви, разпространяваше „Работнически

вестник“, разнасяше истината за войната, разобличаваше кражбите на офицерите, призоваваше към разправа с истинските врагове на България.

Поражението при Добро поле всъщност бе победа на тия хиляди знайни и незнайни сеячи на революционно семе, сред които бе и Жеко Димитров.

Разгневените войнишки маси потекоха като лавина към София, за да накажат виновниците за катастрофата. Не успяха. Но това бе още един изпит за боева готовност. Свободата е по-скъпа от кръвта и народът показва мъжествена готовност да я завоюва.

МИРЪТ НАСТЪПИ

Неспокоен мир. Сърцата бяха пълни с взрив, глад и болести се ширеха, вълнуваха се работническите маси.

Завърнаха се от фронтвете изтерзаните войнишки маси. Завърна се и Жеко на своя пост в отново пламналите класови борби.

Ноември 1919 г. Площадът на Лъвовия мост. Многохиляден народ е заприщил площада и съседните улици. От балконите на няколко околни къщи партийни оратори гневно настояват за наказване на винов-

ниците за националната катастрофа; те описват бедстващото положение на народа и сочат пътя на руските работници и селяни като единствено верния път за класовата победа.

Един от ораторите е Жеко Димитров. Гласът му кънти над смълчаното множество, сее вяра в сърцата, разгаря пламък в очите, вълнува, убеждава.

Синдикалният съюз бързо разшири терена на синдикалната борба, в която се включиха нови и нови фабрики, предприятия и работилници.

Лична заслуга на Жеко бе проникването на съюза във военния арсенал и в редица нови текстилни фабрики и сладкарски работилници. Георги Димитров често го пращаше в Перник, за да подпомага борбата на миньорите; често пътуваше в провинцията и посещаваше Пловдив, за да оглави стачните акции на работниците от тамошната Захарна фабрика.

Но усилията на съюза и на Жеко бяха насочени главно към София, гдето се стичаха потоци от нова работна сила, която пълнеше фабриките и работилниците, трудеше се до изнемога и гладуваше. Ръководен щаб на софийския пролетариат беше

местният работнически съвет, който обединяваше профсъюзите от всички браншове. В съвета Жеко бе делегат на Синдикалния комитет и помагаше отблизо, даваше точни съвети, ръководеше. А в местния съвет бе избран надежден кадър от дейни, предани, талантливи профсъюзни дейци; това бяха Асен Бояджиев, Михаил Хлебаров, Стамат Георгиев и много други.

През 1920 г. партията кандидатира Жеко за общински съветник в Софийската община и пролетарските маси с готовност дадоха гласа си за него. Рамо до рамо с другите партийни съветници в общинския съвет той отстояваше интересите на народа, бореше се за подпомагане на безработните, които в ония години изпълваха нагълпи столичните улици, предлагаше мероприятия за благоустрояване на крайните квартали, за строеж на общински жилища.

Съветниците на партията нямаха болшинство в съвета и не можеха поради това да наложат тези социални мероприятия, ала гласът им излизаше от заседателната зала и кълтеше над пролетарските окрайнини на София; народът съвършено ясно разбираше кои са негови врагове и кои са приятели.

На Дванадесетия конгрес на Синдикалния съюз през 1920 г. Жеко изнесе доклад

за „Организационното изграждане и стабилизирание на синдикалното движение“. Това бе един от най-важните директивни документи на Синдикалния съюз, които даваха подробни указания за подема и на профсъюзните борби.

Когато конгресът завърши работата си, Жеко разработи подробни инструкции за работата на местните синдикални съвети, програма за синдикални беседи, правилник за синдикална самопомощ; одобрени от Синдикалния комитет, после тези указания бяха разпратени из цялата страна.

Ранният период след националната катастрофа бе ознаменуван с едно забележително събитие в историята на българското работническо движение. Това бе Транспортната стачка.

Петдесет и пет дни продължи стачката. Това бе героична борба не само срещу властта, която отказваше да задоволи справедливите искания. Това бе борба и срещу зимния студ. И против още един враг — опортюнизма на широките социалисти, които пречеха за сплотяването на работническите маси под общо революционно знаме.

Петдесет и пет дни! Бяха дни на върховно изпитание за хилядите железничари,

за партийните дейци в синдикалното движение, за Жеко. Той, който живееше с болките и стремежите на работническата класа, тогава превърна всичките петдесет и пет дни и нощи в един безкраен ден на заседания, събрания, акции за подпомагане на стачниците, непрестанно движение по цялата страна, за да организира, подпомага и укрепва силите на стачкуващите.

Стачката не успя. Цялата буржоазна държава се бе опълчила срещу бедстващите транспортни работници. Трябваше да се отстъпи.

Стачкуващите не получиха удовлетворение на исканията си. Но бе завоювана друга значителна победа: след стачката повечето от работниците от „свободния“ синдикален съюз се вляха в изпитаните редици на славния ОРСС, оглавен от Георги Димитров и Жеко Димитров. В синдикалните организации навлязоха нови работнически маси. В София от 918 през 1918 г. синдикалните членове нараснаха на 6 299; във Варна от 74 през 1918 г. организирания членове на ОРСС станаха 2 685; в Хасково от 44 нараснаха на 924. Навсякъде, във всички градове и индустриални центрове, се почувствува боевият подем на българската работническа класа, която все по-дълбоко осъзнаваше своята сила. Общо повече от 5 000 нови членове,

5 000 нови бойци в армията на българската работническа класа бяха дошли под червените знамена на Синдикалния съюз!

В „Работнически вестник“ Жеко написа възторжена статия, в която приветствува тази голяма морална победа: „Новите членове, това са утрешните самоотвержени борци за тържеството на пролетарската революция“.

И когато Синдикалният съюз уреди в София школа за нови синдикални дейци, Жеко се включи като лектор, за да предаде в беседи опита си от борбите на пролетариата. Лекцията му „Как се изгражда синдикалното движение“ бе отпечатана и в „Работнически вестник“, за да стигне до най-широки партийни и синдикални среди

ХРОНИКА НА ЕДИН ВСЕОТДАЕН ЖИВОТ

Жеко Димитров постепенно завоюва едно от първите места в работническото движение като негов организатор и стратег.

През есента на 1921 г. Георги Димитров заминава за Москва начело на голяма синдикална делегация, за да вземе участие в конгреса на Профинтерна. Като негов заместник Жеко Димитров подготвя и

изнася отчетния доклад пред XIII конгрес на ОРСС. В доклада той дава пълна картина на политическото положение и на тежкото състояние, в което е изпаднала работническата класа: ниски заплати, скъпотия, жилищна криза, безработица, полицейски терор, хулигански нападения над работническите клубове, преследвания на синдикални дейци и особено на секретаря на ОРСС Георги Димитров.

Конгресът дава нов тласък в работата на профсъюзите.

През 1922 г. Жеко бива избран за делегат на конгреса на Профинтерна заедно с още неколцина профсъюзни ръководители. Това бе за Жеко велик празник. В Москва той се среща с руските работници, за които толкова много бе слушал от Дядото, от Кирков, от Георги Димитров. Тук той видя и самия Ленин. . .

После, когато дните на конгреса отлетяха като щастлив сън и Жеко се завърна в родината, той с възлнение разправяше впечатленията си от Москва, с възторг говореше за героизма на руските работници, които мъжествено отстояваха съпротивата на световната реакция, за първите постижения на младата съветска страна, за дейността на профсъюзите, за перспекти-

вите, които великият Ленин бе начертал в развитието на първата родина на социализма.

Девети юни 1923 г.

Овладеяла властта чрез преврат, реакцията насочи ударите си и срещу партията и профсъюзите.

Една профсъюзна делегация, подготвена от Жеко и оглавена от него, включваща представители на всички профсъюзи, се явява при самозваните министри на превратаджийското правителство. Стъписани от решителния тон на делегацията, министрите обещават да не посегнат на осемчасовия работен ден, а министърът на вътрешните работи дори им разрешава да свикат публично събрание в театър „Ренесанс“. Жеко и другите членове на делегацията разбират, че реакцията отстъпва, за да спечели време, тъй като още не е почувствувала стабилна почва под краката си.

На митинга-събрание софийското работничество се стича масово и горещо приветствува партийните оратори. Скоро след това се свиква публично събрание по случай годишнината от смъртта на Георги Кирков.

Но привидно благоприятното разположение на властта бързо изчезва. Обявената

в тютюневия склад на „Картел“ в София стачка бива прекратена с бруталната намеса на полицията, която вече сподавя още в зародиш всяка публична акция.

Партията и ръководството на Синдикалния съюз схващат необходимостта синдикатите да водят по-гъвкава политика. ОРСС започва да издава свой отделен централен орган в „Труд“. Вестникът е редактиран от Асен Бояджиев при непосредственото ръководство на Георги Димитров и Жеко Димитров, с близкото сътрудничество на широк кръг синдикални дейци. От в. „Труд“ излиза само един брой; вторият остава набран и неотпечатан, тъй като междувременно избухва Септемврийското въстание.

Десетина дни преди избухването на въстанието, през нощта срещу 12 септември, полицията арестува множество видни комунисти. Между тях е и Жеко.

След месец и половина арест, когато излиза на свобода, синдикалното движение се намира в тежко състояние. Но все пак, оцелели като по чудо, веднага се включват в борбата Ламби Кандев, Драгой Коджейков, Николай Грамовски, Йордан Златинчев, Младен Стоянов, Асен Бояджиев, Георги Вангелов и други изтъкнати дейци. Мнозина други се огъват пред жестоките трудности и отстъпват от рево-

люционните позиции. А има и такива, които преминават в лагера на противника.

Без нито за миг да се плаши от репресии, подпомаган от неразделния си другар Вълчо Иванов, Жеко Димитров започва работа с упоритост и търпение: среща се с всички оцелели дейци, разговаря с тях за работата при новото положение, окуражава ги, вдъхва им вяра. Скоро той свиква съвещание на по-изтъкнатите активисти, останали верни на революционните идеали. На съвещанието бива конституиран нов Синдикален комитет, за секретар-касиер на който бива избран Жеко Димитров, а за редактор — Асен Бояджиев. Между другото новият Синдикален комитет решава да започне издаването на нов централен орган „Работническо единство“.

Името на вестника произлиза от новата политика на профсъюзите — борба за единство на работническата класа в името на непосредствените нужди, за събаряне на кървавия фашизъм. Но сега новите условия налагат също нова тактика и стратегия.

Синдикалният комитет прави постъпки пред министерството на вътрешните ра-

боти да разреши на профсъюзите да продължат своята дейност, като се позовава на декларацията от август 1923 г. за „скъсване“ на връзките с партията. Обаче реакцията вече готви по законодателен път разтурянето не само на комунистическата партия, но и на „нейните подразделения“, за каквото тя смяташе и ОРСС, въпреки неговата публикувана в печата декларация.

Поради това Жеко решава да ръководи синдикатите по стария и изпитан път — окопаване дълбоко сред масите и раздвижването им в името на непосредствените им искания, за да се изправи цялата работническа класа гърди в гърди срещу фашизма. Това бе изцяло пропито с духа на указанията и в стила на работа на неговия предшественик и учител в синдикалното движение — Георги Димитров, който след неуспеха на Септемврийското въстание трябваше да напусне страната.

Резултат от тази дейност са първите стачки след въстанието. Те избухват в Захарните фабрики: в края на ноември 1923 г. стачка обявяват работниците от Горнооряховската, а малко след това — и работниците от Пловдивската фабрика; през декември избухва текстилна стачка в Сливен, през февруари 1924 г. — стач-

ка на леярите в Плевен, а през март — на обушарите в София.

Но тогава излиза решението на Касационния съд за разтурянето на ОРСС. То бе нова сериозна пречка за дейността на профсъюзите.

Синдикалният комитет реагира незабавно. В изложението си, съставено от Жеко, Синдикалният комитет настоява за отменяване на това несправедливо решение и иска ОРСС свободно, в рамките на съществуващите в страната закони, да развива своята дейност в защита на професионалните интереси на работниците и служителите.

Но Жеко не си прави илюзии, че окървавеното фашистко правителство ще отмени своя мракобеснически курс. И в уводната статия на „Работническо единство“, написана по случай разтурянето на ОРСС, Жеко пише иронично: „Трябва да се разтури ОРСС, за да се угаси светилника, който в тъмата на днешното, потънало до уши в престъпления общество, показва пътя на наемните роби към окончателното освобождаване от веригите на капиталистическото робство.“

През май 1924 г. умира основоположникът на българското социалистическо движе-

ние, великият учител на българския пролетариат Димитър Благоев. На импозантното погребение, което му устройва партията и народът, Жеко пръв произнася надгробно слово и призовава българския пролетариат „да даде вярна клетва, че ще продължи великото дело, започнато от Дядо“.

Реакцията все повече засилва терора. Биват преследвани жестоко, често и направо избивани по улиците най-преданите дейци на работническото движение. Но нищо, нито дори заплахата от смъртта не трябва да отклонява от дълга истинския народен трибун. „Който чувства отговорност пред поколенията и пред класата си, трябва веднага да се залови за работа“ — пише Жеко в „Работническо единство“.

Но полицията скоро спира „Работническо единство.“ На негово място Синдикалният комитет веднага започва да издава „Пролетарско единство“. След няколко броя бива спрян и той. Синдикалният комитет все така не се предава и предприема издаването на в. „Работнически глас“, който спира чак през април 1925 г., след атентата в катедралата „Св. Неделя“.

Повече от материалите, публикувани в тези вестници, са писани от Жеко и спо-

магат за поддържане на духа в ония тежки години, „до полуда страшни“ — както по-късно ги нарече Антон Страшимиров.

Но разпространението на прогресивния печат върви много трудно. Професионалните организации са разстроени, прекъсната е организационната връзка с много предприятия, много другари и активисти са избити или арестувани, трети са преминали границата.

ОЩЕ ЕДНА СВИДНА ЖЕРТВА

1925 г. Въздухът в София, сгъстен от изпаренията на пролятата кръв, едва се диша. Сам министърът на вътрешните работи признава в Народното събрание, че „се движи из столицата като в окопите на фронта“. Често народните представители стават на крака, за да почетат паметта на загинал депутат. „Бог да пази познати и непознати!“ — писа Антон Страшимиров в некролога за брат си Тодор Страшимиров, който също пада убит като депутат комунист...

Жеко е потиснат от тежко предчувствие. В ония жестоки дни той често посещава бирария „Адамов“ на ул. „Цар Симеон“, за да се среща с другари и споделя

мисли за изпитанията и новия път на синдикалното движение.

При раздяла той пожелава:

— Дано се видим пак...

Това пожелание не бе напразно. Един по един изчезваха най-свидни другари. Бяха загинали вече Харалампи Стоянов и Яко Доросиев, Димо Хаджидимов, Коста Шулев. Убиха Вълчо Иванов — неразделния му и любим другар и съратник. Смъртта на всеки Жеко изживява трагично. Свежото му, почти младежки оживено лице, вече е посивяло, хлътнало, посърнало както на старец.

... Една априлска сутрин приятелят му от младини Борис Гогов го кани да се разходят до с. Горна баня. „Ще се разведим малко на въздух, после ще се изкъпем в банята, това е добре за разстроени нерви“ — увещава го Гогов.

На път за селото те чуват необикновено силен гръм и когато тръгват обратно за София, научават за извършения атентат.

Тая вест Жеко посреща тежко и споделя, че тактиката на атентати може да докара беди на работническото движение.

— Трябва да побързаме — казал Жеко на Гогов. — Ще почне полицейска блокада и не ще можем да се върнем в София...

— Да вървим в някоя планинска хижа — предложил в отговор Гогов.

— Невъзможно — възразил Жеко, — щом при обиска не ме намерят в къщи, ще ме заподозрат като съучастник в атентата...

— Тогава да заминем за Своге. Там имам познати, пък оттам, ако се наложи, може и да прехвърлим границата...

Жеко и сега отказал.

Вземат влака и се прибират в София. Вечерта е прохладна и влажна. Гарата е опасана с кордон от полицаи. Никой не разпознава Жеко и двамата успешно преминават кордона.

На площада пред гарата хората бързат, умълчани, разтревожени, уплашени. Масовото раздвижване на полицията показва, че реакцията готви кървава вакханалия. Жеко и Гогов наемат файтон, за да се придвижат по-безопасно до квартирите си. Улични патрули на три пъти ги спират, но и трите пъти те преминават благополучно. На раздяла двамата се прегръщат с тежко предчувствие.

Малко преди полунощ полицаи нахлуват в жилището на Жеко.

„Между тридесет и петте души в арестантската стая — разказва Драгой Коджейков — се намирахме и ние с Жеко Димитров и Ламби Кандев. Разговоряхме

дълго. Веднъж Жеко ми каза: „Драгой, страшно клане ще има...“ На третата вечер, към 11 часа, изведоха Ламби и той не се върна. На четвъртата отвякоха Жеко. Не се върна и той...“ Настръхнала пролетна нощ. Градът е сякаш мъртъв. Зад плътно затворените прозорци и спуснатите пердета е спряло и дишането на хората. По улиците сноват команди от главорези, измъкват от жилища и арести и откарват неизвестно накъде работнически и партийни дейци.

В двора на пехотните казарми неспирно рурчат мотори на камиони, за да задавят с шума си предсмъртните стонове на избиваните в подземията. Сред грохота на моторите се чуват команди; в двора на казармите влизат, спират за минута и изчезват черни камионетки, понесли в зловещата нощ своя страшен товар.

Една от тия камионетки откарва към незнайния му гроб и Жеко Димитров.

Но той не мина в забвение. Трагичната му смърт, увенчала един всеотдаен живот, го нареди между най-чистите, най-свидни синове на партията и новите поколения ще се учат чрез примера на Жеко Димитров как да се борят и жертвуват за свободата и благого на народа.
